

KERESZES DÓRA

Sztrájk következményekkel

Munkabeszüntetés a dunakeszi konzervgyárban 1922-ben

A budapesti székhelyű, Gottlieb Bernát Benő és Welleminszky Rezső által alapított, 1916-ban „Oceán” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. névre keresztelt üzem vezetői ugyanebben az esztendőben mérték fel azt, hogy – uborkából, káposztából, paradicsomból és főzelékfélékből előállított – gyártmányaikhoz nagyobb területre van szükség. Ehhez azonban Budapesten belül nem találtak alkalmas helyet, így a cégvezetés egyik tagja, Frankl Richárd a főváros környékén kezdett telekkeresésbe. Az új telephelynek nemcsak megfelelő nagyságúnak, de főváros- és vasútközelinek is kellett lennie, aminek a dunakeszi ingatlan teljes mértékben megfelelt. Az „Oceán” itt elsősorban a budapesti telephelyen gyártott halkonzerveihez szükséges kiegészítő anyagok (ecet és mustár) elkészítését tervezte.

Az „Oceán” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. üzeme 1917-ben kezdte meg működését Dunakeszin, ami nagy változásokat indított el a község életében: a falu az iparosodás útjára lépett. Az első teljes üzleti év az 1920/21-es volt, amely szép sikert jelentett a fiatal üzemegység számára. A pozitív mérleg ellenére akadtak azonban problémák is.

A konzervgyár egyik udvara az 1970-es évek végén

1922. augusztus és szeptember hónapokban „Az Oceán konzervgyár munkásaihoz” címmel röpirat jelent meg Dunakeszin, amelyben az azt terjesztő Kékedi Ferenc a munkásokat jogaik védelmére szólította fel. Kékedit 1922. október 26-án előzetes letartóztatásba helyezték, majd hamarosan megvádolták, hogy a gyár munkásait a budapesti „Világosság” r.h. nyomdájában 200 példányban előállított röpirat által – amelynek szerzője és kiadója is volt egyben – a „tőkés osztály elleni gyűlöletre igaztatta”.¹ Az ügyet a Budapesti Királyi Büntető Törvényszék tárgyalta.

Kékedi alább ismertetett, igen szövevényes ügye jól mutatja az új helyzetet: mind a gyáriparosok, mind a munkások érdekvédelmi szervezetei ebben az időszakban jöttek létre az élelmiszeriparban. A magyarországi munkásmozgalmak a német területekről visszatérő magyar munkások, illetve a külföldről betelepülő szakmunkások révén indultak

meg, akik az 1870-es években kezdték el terjeszteni a szocialista eszméket. Egyre másra alakultak a szakmákhoz és szakterületekhez köthető ún. szakegyletek, amelyek politikai jogokat, illetve a munkaviszonyok javítását követelték, ugyanakkor segélyezéssel és önképzéssel is foglalkoztak. A 19–20. század fordulójára már a munkások a városokban munkásotthonokat, valamint szakszervezeti székházakat is építettek. Utóbbiakban rendszerint könyvtár, énekkar, színjátszó csoport működött, de tanfolyamokat, gyűléseket, vitaeseteket is tartottak itt. Ekkorra már számtalan szakmai folyóirattal rendelkeztek, és megszülettek az első munkásdalok, munkásdrámák is.²

A gyáriparosok érdekeik védelmére 1902-ben a Gyáriparosok Országos Szövetségébe (GYOSZ) tömörültek. Ennek alapítói az ipari nagytőkés elit családjai, elsősorban idősebb Chorin Ferenc és Hatvány-Deutsch Sándor voltak. A GYOSZ képviselte a gyáriparosokat a törvényalkotásban (több vezetője a főrendi ház tagja volt), így hatással lehettek a jelentősebb gazdaságpolitikai törvények alakulására. A GYOSZ létrejöttének hátterében az állt, hogy ebben az időszakban a magyar ipar súlyos válságot élt át amiatt, hogy az ausztriai érdekképviseleti szervezetek minden olyan törekvést megpróbáltak letörni, amely a magyar terület gazdasági függetlenítését tűzte ki célul. Jól mutatja a GYOSZ életre hívásának szükségességét, hogy a május 29-ei, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara üléstermében megtartott alakuló közgyűlésen 245 gyáriparos és ipari vállalat, valamint 11 ipari szakegylet csatlakozott a kezdeményezéshez.³ 1917-ben a GYOSZ Zrínyi utcai épületében alapították meg a Konzervgyárosok Országos Szövetségét, amelynek elnöke ekkor dr. Németh Béla, az „Oceán” akkori igazgató tanácsi elnöke lett.⁴

A munkások védelme Magyarországon az 1872. és 1884. évi első, illetve második ipartörvénnyel kezdődött. Ezek kimondták, hogy a munkaadó a gyárban köteles biztosítani az egészséges és biztonságos munkavégzéshez szükséges körülményeket, és – amennyiben nem teszi – pénzbírsággal sújtható. 1893-ban (XXVIII. tc.) elrendelték az iparfelügyelet felállítását, amelynek feladata a gyárak felügyelete volt, ahol ellenőrizniük kellett a szintén a jogszabályban rögzített munkavédelmi köteleességek betartását. Törvények és más jogi rendelkezések hosszú sora szabályozta a gyermekek és a nők munkavégzését. Mindezen szabályzásokat ugyanakkor a gyárosok nagyon gyakran nem tartották be.⁵

2 Kuczka Péter: *A magyar munkásmozgalom 30 éve*. Digitális Irodalmi Akadémia–Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displaxhtml?docId=000000392&secId=0000035086&mainContent=true&mode=html> (A letöltés ideje: 2018. október 12.)

3 Az MGYOSZ története. <https://www.mgyosz.hu/hu/index.php?fo=1&al=2> (A letöltés ideje: 2017. július 30.)

4 Hlbocsányi Norbert: *A kecskeméti konzervgyár és a gazdasági elit kapcsolata az 1911–1947. közötti időszakban.* In: *Bács-Kiskun megye múltjából évkönyv*, 26. Szerk. Dr. Gyenesei József. Kecskemét, 2014. 33.

5 Miltényi Károly: *Szociálpolitika*. In: *Magyarország a XX. században. II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Főszerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits, 1997. 254–255.

1 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 3r Cselekedete az akkor Büntetőtörvénykönyv (Btk.) 172. §-ába ütköző és annak második bekezdése és az 1922. évi XVII. t-cikk 6-ik §-ának rendelkezésére figyelemmel, az 1912. évi LXIII. t-cikk 19. §-a szerint minősülő sajtó útján elkövetett igazgatás büntetettének minősült.

A nyugati hatásra megalakított érdekvédelmi szervezetek közé sorolható az Élelmezési Munkások Országos Szövetsége (ÉMOSZ) Budapesti Csoportja, amelynek Kékedi Ferenc vezető tisztségviselője volt, és amely három évvel a GYOSZ létrehozását követően, 1905-ben alakult (ekkori székhelye a VII. kerületben, a Peterdy utca 6–8. sz. alatt volt). Kezdeti taglétszáma 1937 fő volt.⁶ Amikor érdekeik védelmét, jogaik érvényesítését békés úton nem érték el, a szakszervezetek számos esetben munkabeszüntetést kezdeményeztek a gyárakban. Ez történt az „Oceán” dunakeszi üzemegységében is.

Az „Oceán” konzervgyár levélpapírjának fejléce

Az „Oceán” dunakeszi munkásai 1922 júliusában magasabb béreket követeltek a gyár vezetőségétől, majd sztrájkba kezdtek. Ennek következtében az üzem irányítói 50%-os (!) béremelést adtak,⁷ de 300 élelmezési munkás augusztus 30-án újabb bérmozgalmat indított, ezt a gyár vezetősége azonban már nem tolerálta. A munkások ekkor küldöttséget küldtek az ÉMOSZ-hoz, és kérték annak vezetőségét, segítse ügyüket.⁸ A szövetség a szervezet titkárát, Kékedit küldte Dunakeszire, aki – saját állítása szerint – azért érkezett oda, hogy az igazgatóságnál a sztrájk helyett a békés rendezést kijárja. Amikor azonban belépett az üzembe, a csendőrség letartóztatta,⁹ és előbb Vácra, majd a Pest Vidéki Királyi Ügyészséghez kísérték. Utóbbi Kékedi odaérkezésének másnapján szabadlábra helyezte a letartóztatott szakszervezeti vezetőt.¹⁰ Ezt követően nyomtatta ki Kékedi a röpcédulákat, amelyeket augusztusban egy ismeretlen sütőmunkás közvetítésével juttatott el a gyári munkásoknak, majd szeptemberben saját maga járt ismét az üzemben.¹¹

Az akciók eredményeképpen Kékedi 1922. október 26. és december 22. között előzetes letartóztatásba került, majd a Budapesti Királyi Törvényszék B 15.546/922. számú határozata értelmében szabadlábra helyezték. Ügyét az ítéletábrla és a kúria is tárgyalta. A vádat Morócza Dénes ügyészégi alelnök képviselte, aki vádbeszédében kijelentette, hogy

„úgy látszik, egyesek még mindig az 1918 és 1919-es évek ideológiájában élnek, és megfélekednek arról, hogy azóta már megfordult a világ.”¹²

A védőbeszédben dr. Gonda Béla ügyvéd hiába érvelt, az ügyészség szerint Kékedi Ferenc a röpiratban „a legvágatottabb és legszemtelenebb izgatás iskolapéldáját” mutatta. A törvényszék végül a vádat megalapozottnak találta, enyhítő körülményt nem tudtak fellelni, így az 1924. május 31-ei határozat értelmében a vizsgálati fogságban eltöltött két hónapot leszámítva további 8, összesen 11 hónap 14 napi börtönbüntetésre ítélte a vádlottat.¹³

Kékedi azonban nem akart és – családi körülményei miatt – nem is tudott börtönbe vonulni, ezért 1924. július 24-ei dátummal kérvényt írt a királyi ügyészséghez, amelyben büntetése letöltésének megkezdését három hónappal el kívánta halasztani. Indoklása szerint „4 gyermekes családom vagyok, aki a mai nehéz viszonyok között nem tudom megkeresni a családom eltartásához szükséges összeget. Családom nehéz helyzetbe jutna akkor, ha büntetésemet most kellene megkezdni, mivel a télire valót most kellene megkeresnem. A 3 havi halasztás engedélyezésével a családomnak szükséges tüzelőt és pénzt meg tudnám keresni. Mindezekhez járul még az is, hogy büntetésem tudatában, tudván azt, hogy július 25-én meg kell kezdenem oly megfeszített erővel dolgoztam, hogy családomnak egy időre biztosítsam a megélhetést, hogy gyerekkori tudóbajom kiújult, illetőleg veszedelmesé vált. Egészségem teljes veszélyeztetése nélkül büntetésemet nem tudnám megkezdni. Állandó foglalkozásom, bejelentett lakásom van. Szökésemtől tartani nem kell.”¹⁴

„Oceán” részvény 1926-ból

Kékedi Ferencnek azonban később sem nem állt szándékában börtönbe vonulni. Az apparátus tette a dolgát: egy július 28-ai feljegyzésben, amely az igazságügyi miniszternek készült, az ügyész jelezte, hogy korábban – saját hatáskörében – már kéthavi halasztást engedélyezett az elítéltnak, a tudóbajt pedig a börtönben is lehet kezelni, így további halasztást nem tart szükségesnek. Ennek megfelelően született meg az augusztus 5-ei határozat, amely Kékedi kérelmét elutasította,¹⁵ aki erre újabb kérvényt nyújtott be, amely október 28-án érkezett meg az igazságügyi miniszterhez. Indo-

6 <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53200/?list=eyJxdWVyeSI6IChJREJfX0VHVWUUVTVUxVFEkifQ> (A letöltés ideje: 2017. július 30.)

7 Vigh Károly: *Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Pest megyében*. In: *Pest megye múltjából*, 1. Tanulmányok. Szerk. Keleti Ferenc–Lakatos Ernő–Makkai László. Bp., Pest Megye Tanácsa, 1965. 355.

8 A szervezkedésre való fölhívás – osztályellenes izgatás. Kékedi Ferenc elvtársat egy évi fogházra ítélték, mert szervezkedésre buzdította a munkásokat. In: *Népszava*, 51. (1923) 49. sz. 4. (1923. március 2.)

9 A Horthy-korszak kezdetétől egyre nagyobb nyomás nehezedett a szakszervezetekre. A belügyminiszter 1500/1919/res. sz., „Bizalmas!” kezelési utasítással ellátott körrendelete a megyei főispánok számára előírta a munkásszervezetek fokozottabb ellenőrzését.

10 *Friss Ujság*, 27. (1922) 200. sz. 3. (1922. szeptember 3.)

11 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 4r–4v

12 *Az Est*, 14. (1923) 49. sz. 8. (1923. március 2.)

13 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 6–9.

14 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 10.

15 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 12 r–v

kai ugyanazok voltak, mint az ügyészséghez írt beadványában. Büntetése letöltésének megkezdését 1925. május 1-jéig kérte elhalasztani.¹⁶ Az ügyészség végül 1924. november 18-án utasította a budapesti főkapitányságot, hogy Kékedi Ferencet vezessék elő, vagy – ha ez nem lehetséges – „kezdjék meg személyleírásának terjesztését”, azaz adjanak ki ellene körözést.¹⁷ A Budapesti m. kir. csendőrkerület pesthidegkúti őrsének vezetője, 1924. december 13-án jelentette, hogy a november 18-ai ügyészségi felhívásnak megfelelően elkezdtek körözni Kékedit. Megállapították, hogy az elítélt családja valóban Pesthidegkúton, Széphalmon lakik, „de mivel a reá kiszabott büntetésről teljes tudomással bír, lakásától távol, Budapesten tartózkodik, ismeretlen cím alatt. Lakására 3-4 naponként, éjjel szokott vissza térni, honnan rövid tartózkodás után ismét eltávozik. Elfogása végett az őrs megfelelő intézkedéseket tett, s a mennyiben elfogása 2 héten belül nem sikerülne, folyó hó 31-ére a személyleírásának csatolása mellett a tek[intetes] kir. ügyészségnek jelentést fogok betérjeszteni.”¹⁸

Kékedi tehát – saját állításával ellentétben – elszökött az igazságszolgáltatás elől. 1924. december 22-én az Igazságügyi Minisztériumba megérkezett az elítélt feleségének, Kékedi Ferencnének a kérvénye, amelyben kéri, hogy a csendőrök hagyják végre békén, férjét úgysem találják a megadott lakcímen, mert külföldre szökött, hogy az időközben még egy gyermekkel bővülő családját el tudja tartani.¹⁹ Az igazságügyi miniszter december 29-ei dátummal az összes kérvényt elutasította, a halasztásra engedélyt nem adott.²⁰

Nem sokkal később, 1925. január 25-én a pesthidegkúti csendőrőrs parancsnoka tájékoztatást nyújtott a Kékedi elleni nyomozás állásáról, amely szerint az elítélt december 12-én egy feleségének címzett levelezőlapot küldött a csendőrőrsre (!). Ebből kiderült, hogy Kassára (ma: Košice, SK) szökött. A csendőrparancsnok Kékedivel szemben országos körözést adott ki.²¹

Ez alapján az elítélt 40 éves, gerelyi származású, református vallású, pesthidegkúti öntőmunkás, aki 159 cm magas, sudár testalkatú, fekete hajú, barna szemű. Különleges ismertetőjegyei nincsenek, bár fogai hiányosak, elől négy aranyfoga van. Bajuszt visel, amely barna, és rövidre vágott. Kékedi 1928. május 4-én tért vissza az országba, mivel a csehszlovák rendőrség kiutasította az államból. A hidasnémeti átkelőnél rögtön az országba való belépése után Magyar Királyi Államrendőrség ottani kirendeltsége letartóztatta, s május 6-án a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszékre szállította, ahol elrendelték, hogy azonnal kezdje meg még hátralévő szabadságvesztésének letöltését.²²

Kékedi azonban még mindig nem adta fel! Börtönbe kerülését követően szinte azonnal kérelmet nyújtott be, amely szerint – az amnesztiarendelet (Bethlen-Peyer paktum) értelmében – kérte büntetése törlését.²³ A Budapesti Királyi Főügyészség 1928. október 9-én intézkedett arról, hogy az elítéltek iránt szabadságvesztés büntetés végrehajtását félbeszakítsák, és a kegyelmi kérelem érdemleges elintézéséig

függőben tartásuk.²⁴ Kékedi végül is célt ért, mivel 1929-ben „Az Igazságügyminiszter úr 5347/1929. I. M. IV. számú rendelete szerint Főméltóságú nagybányai Horthy Miklós Úr, Magyarország Kormányzója, folyó évi december hó 12. napján kelt legfelsőbb elhatározásával a Kékedi Ferencre a budapesti kir. büntető törvényszék által, sajtó útján elkövetett igazgatás büntette miatt kiszabott egy évi börtönbüntetés hátralévő részét a vonatkozó ítéletek egyéb rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett, kegyelemből elengedni méltóztatott, azzal a feltétellel azonban, hogy ha a bíróság nevezettet az elévülés bekövetkezése előtt büntett vagy szándékos vétség miatt szabadságvesztésbüntetésre jogerősen újból elítélné, rajta az ezen ügyben kiszabott szabadságvesztésbüntetés hátralévő részét is végre kell hajtani.”

Kékedi Ferenc hét évi kálváriája – amely a dunakeszi konzervgyárban indult – ezzel véget ért, és végre visszatérhetett a családjához.

GAUZER ÁDÁM FŐSZEKES-ÉS CSOMEGYERESKEDÉSE
Tel. szám: 31 SZEKSZÁRD Tel. szám: 31

Magyar és francia mustár

Oceán Magyar Konzervgyárból, Budapest
Legfinomabb Ambrosia mustár, csinos asztali porcellán tégelyben, fedővel, csontkanállal együtt — — 1:24

Ambrosia mustár legfinomabb francia módszer szerint készítve $\frac{1}{10}$ üveg — — — — — 44
 $\frac{1}{8}$ üveg — — — — — 64
 $\frac{1}{4}$ „ — — — — — 1:—

Ambrosia mustár patent pohár, 1 pohár, 1 adag — 32

Ambrosia mustár legfinomabb francia módszer szerint készült patent porcellán tartány. Netto 1 kg. tartánnyal együtt — — — — — 2:90

Ambrosia mustár legfinomabb francia módszer szerint készítve, csinos porcellán tartányban. Netto $2\frac{1}{2}$ kg. tartánnyal együtt 6:80

A fenti mustár vendéglősöknek, szállodásoknak, nagyobb háztartásoknak különösen alkalmas

Az „Oceán” konzervgyár által készített mustárok

16 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. fol. 14–15.

17 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 18r

18 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 19r

19 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 20r

20 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 21r, 22r

21 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 23r

22 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 39r–v

23 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 34r

24 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 37r